

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
DAVLAT BOJXONA QO‘MITASI BOJXONA INSTITUTI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

Qo‘lyozma huquqida

UDK:336:337(575.1)

NAZAROV ABDUSALOM ORTIQOVICH

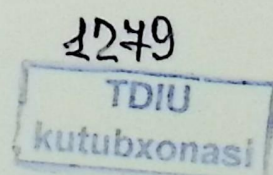
**CHEGARA BOJXONA POSTLARIDA MOLIYAVIY RISKNI
MINIMALLASHTIRISH ISTIQBOLLARI**

08.00.07 - Moliya, pul muomalasi va kredit

**Iqtisod fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan
DISSERTATSIYA**

Ilmiy rahbar: i.f.d., dotsent, Sh.O‘.Azizov

Toshkent shahri – 2023 yil

MUNDARIJA

KIRISH (falsafa doktori (PhD) Dissertatsiyasi annotasiyasi).....	3
I BOB. BOJXONA NAZORATINI TA'MINLASHDA MOLIYAVIY RISKNI MINIMALLASHTIRISH TIZIMINI QO'LLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI	11
§1.1. Bojxona nazoratini ta'minlashda moliyaviy riskni minimallashtirish tizimining mazmun-mohiyati, uni qo'llash zaruriyati.....	11
§1.2. Bojxona nazoratida moliyaviy riskni boshqarish tizimining normativ-huquqiy asoslari.....	22
§ 1.3 Xalqaro aeroportlarda moliyaviy riskni minimallashtirish tizimini rivojlantirishning ilg'or xorij davlatlar tajribasi	37
Birinchi bob bo'yicha xulosa.....	47
II BOB. XALQARO AEROPORTLARDA BOJXONA NAZORATINI TA'MINLASHDA MOLIYAVIY RISKNI MINIMALLASHTIRISH TIZIMINING AMALDAGI HOLATI TAHLILI, MAVJUD MUAMMOLAR.....	49
§2.1. Xalqaro aeroportlarda bojxona nazoratini ta'minlashda moliyaviy riskni minimallashtirish tizimining amaldagi holati tahlili.....	49
§2.2. Xalqaro aeroportlarda moliyaviy riskni minimallashtirish tizimini shakllantirishda API/PNR tizimlarining o'rni va ahamiyati.....	60
§2.3. Xalqaro aeroportlarda moliyaviy riskni minimallashtirish tizimi bilan bog'liq nazariy va tashkiliy muammolar, ularning yechimini topish yo'nalishlari.....	73
Ikkinchi bob bo'yicha xulosa	87
III BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQARO AEROPORTLARIDA MOLIYAVIY RISKNI MINIMALLASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	89
§3.1. O'zbekiston Respublikasi xalqaro aeroportlarida bojxona nazoratini ta'minlashda moliyaviy riskni minimallashtirish tizimi samaradorligini oshirish mezonlari.....	89
§3.2. O'zbekiston Respublikasi xalqaro aeroportlarida moliyaviy riskni minimallashtirish tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari	97
Uchinchi bob bo'yicha xulosa.....	111
XULOSA	113
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	116
Shartli belgilar va atamalar ro'yxati	122

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahondagi aviaparvozlar hajmida doimiy o'sish tendensiyasi saqlanib qolmoqda va kelajakda ham progressiv o'sish prognoz qilinmoqda. Xalqaro havo transporti assotsiatsiyasi (IATA) tahlillariga ko'ra, "Yo'lovchilar soni 2034 yilga borib 7,3 milliardga yetishi kutilmoqda. Dunyodagi sayyohlarning yarmidan ko'pi o'z manziliga yetib borish uchun davlat chegaralarini havo transporti orqali kesib o'tgan"¹. Bunday sharoitda hech bir davlatning xalqaro aeroportlarida harakatlanayotgan barcha yo'lovchilarni to'liq (total) bojxona nazoratidan o'tkazish mexanizmini joriy qilishga imkon yo'qligi sabab, aksariyat davlatlarda tanlab nazoratdan o'tkazishga asoslangan riskni minimallashtirish tizimi joriy etilgan. Bojxona huquqbuzarliklarini aniqlash va oldini olishda u eng samarali vosita hisoblanadi. Bundan tashqari, u yo'lovchilar uchun nazorat vaqtini qisqartirish, samaradorligini oshirish, hamda fuqarolar hayoti va mamlakat iqtisodiy, ijtimoiy siyosiy xavfsizligini ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon bojxona tashkiloti tavsiyalari va xalqaro Kioto konvensiyasi talablarida unga a'zo bo'lgan barcha davlatlar chegara bojxona postlarida moliyaviy risklarni minimallashtirish choralarini ishlab chiqishi zarurligi ta'kidlangan. Shuningdek, jahondagi xorijiy ilmiy-tadqiqot muassasalarida davlat bojxona organlari tomonidan xalqaro standartlar va ilg'or xorijiy bojxona amaliyoti asosida chegara bojxona postlarida moliyaviy riskni minimallashtirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borishga keng e'tibor qaratilmoqda. Amalga oshirilayotgan izlanishlarda chegara bojxona postlari orqali harakatlanayotgan yo'lovchilar, ularning qo'l yuki va bagajlarini tanlab olish tamoyili asosida nazoratdan o'tkazishda moliyaviy riskni eng minimal darajaga tushirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish, undirilishi lozim bo'lgan bojxona to'lovlarini to'g'ri va to'liq undirish tadqiqotning ustuvor yo'nalishi hisoblanadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda iqtisodiyotning har bir tarmoq va sohasida

---

¹ Smart border management for seamless international air travel.
URL:<https://www.unitingaviation.com/news/security-facilitation/smart-border-management-for-seamless-international-air-travel/> (мурожаат санаси 10.09.20)